

KOYALI TEVFİK CELÂL ORHAN'IN *EYVALLAH!* ADLI ŞİİRİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN ANALYSIS OF KOYALI TEVFİK CELÂL ORHAN'S POEM NAMED *EYVALLAH!*

Rawyar JABBARI*

ÖZ: XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Çağdaş Mezopotamya veya Irak Türkmen Edebiyatı'na özgün katkılar sunan Koyalı Tevfik Celâl Orhan dönemin önde gelen şair ve öykücülerinden biridir. Önceden Kerkük vilayetine bağlı Koya veya Osmanlı Dönemi'ndeki Köysancak isimli ilçe merkezinde devlet memuru olarak çalışan Celâl Beyefendi'nin erkek evladı olan Koyalı Tevfik 1905 yılında dünyaya gözlerini açmıştır. Eğitim-öğretim hayatının ilk aşamasını Erbil vilayetinde başarıyla tamamlayan Koyalı Tevfik, ortaokul tahsilini tamamlanması için Kerkük vilayetindeki İlmiye Mektebi'ne gönderilmiştir. Daha sonra liseye başlayan şair, hayat şartlarının zorluğundan dolayı lise tahsilini yarıda bırakmış ve 1924 tarihinde kendisini tamamen çalışma hayatına vermiştir. Çocukluğundan itibaren çeşitli halk kültürleriyle yetişen Koyalı Tevfik, toplumun gelenek-görenek ve adetlerini yakından gözlemleme fırsatı elde etmiştir. Edebî sahaya birkaç öyküyle giren Koyalı Tevfik Celâl Orhan, bu alanda kendini yeterli kadar başarılı bulmadığından çağdaş şiire yönelmiş ve bu alanda adından söz ettirerek zöhrete ulaşmıştır. Şair, kullandığı yeni tarz yaklaşım dil ve üslup teknikleriyle Çağdaş Mezopotamya veya Irak Türkmen şiirine yeni bir ufuk penceresi açan sanatçılardan sayılmaktadır. Şiirde yenilik arayışında olan Koyalı Tevfik Celâl Orhan'ın dili ve üslubu; açık, sade ve anlaşılırdır. Yaşadığı süre boyunca ne evlat ne de mal mülk sahibi olan şairin kaleme aldığı nazım ve çeşitli nesirleri günümüze kadar hâlâ hiçbiri kitaplaştırılmamıştır. Koyalı Tevfik Celâl Orhan, çok yönlü şair ve yazarlardan olduğu için ele aldığımız çalışma; Mezopotamya veya Irak Türkmenesi (Osmanlı Türkçesi) ile yazılan "*Eyvallah!*" başlıklı tefrika şiirini, Şerif Aktaş'ın; *Şiir Tahlili (Teori ve Uygulama)* eserinden hareketle inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Koyalı Tevfik Celâl Orhan, Koya, Irak Türkmen Şiiri, *Eyvallah!*

ABSTRACT: *Koyalı Tevfik Celâl Orhan is a leading poet and storyteller of Turkmen literature in the 1st quarter of 20th century Iraq or the old day Mesopotamia. The poet was born in Koya/ Kirkuk, his father's place of work in the year 1905. His father was Ottomans civil servant station in Koya the then called Köysancak. After successfully finishing his primary education in Erbil, the poet, joined İlmiye academy in Kirkuk to proceed with his secondary education. Unfortunately, due to some financial difficulties he was forced to cut short his education life in 1924 and diverted his focus to earning his livelihood. The poet, who was raised up experiencing several cultures during his childhood, had an opportunity to closely observe the cultural and traditional life of these societies. Although Koyalı Tevfik Celâl Orhan initially ventured into the world of literature by writing some story books, he diverted his interest to poetry after his dismal performance in storytelling. Lucky the poet gain very auspicious success in poetry works. With*

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi / Sakarya – rawyar.al-jabbari@ogr.sakarya.edu.tr (ORCID ID: 0000- 0001-7235-4367)

his industrious innovation and creation of new terminologies the poet became one of the individuals who opened a new window for Mesopotamia or Iraqi Turkmen poetry. Koyalı Tefvik Celâl Orhan who advocated for innovative ideas in poetry had open, simple, and easy to understand language. The poet the same he had no children or property worthy to be mentioned in his lifetime has no poetry or prose converted in book to the date. Koyalı Tefvik Celâl Orhan being a heterogeneous perspective poet his serial novel Eyvallah! is analyzed within the scope of Şerif Aktaş's book The Analysis of poem (Theory and Practice).

Keywords: Koyalı Tefvik Celâl Orhan, Koya, Iraq Turkmen Poetry, Eyvallah!

Giriş

Mezopotamya veya Irak Türkmen Edebiyatı, Büyük Türk Dünyası'nın geniş kültür, tarih ve edebiyat ağacının tamamlayıcı dallarından küçük bir dal sayılmaktadır. Bu teferruatlı ağacın zengin kültürlü kökü Mezopotamya topraklarına ilk Türkmen veya Türk unsurlarının çeşitli göç dalgalarıyla gelmelerine kadar uzanmaktadır.

Orta Asya ve Anadolu diyarlarından bölgeye göç eden çeşitli Türkmen veya Türk gruplarının ilk girişlerinin Hicrî 54- Miladî 674 tarihine kadar uzandığı bilinmektedir. Önceleri askerî koloni olarak Mezopotamya topraklarında varlık gösteren Türkmenler veya Türkler; sonradan gösterdikleri çeşitli kabiliyetlerden dolayı hilâfet merkezini ve halifeyi muhafaza etmekle görevlendirilmişlerdir (Jabbari, 2020: 849). Eski devirlerden beri Mezopotamya veya Irak bölgesinde yaşayan Türkmenler veya Türkler bugüne kadar zengin bir miras olarak dil, edebiyat ve kültürlerini ulaştırabilmişlerdir.

Bilhassa bölgede XVI. yüzyılda Büyük Türk Edebiyatı'nı taçlandıran Fuzûlî'nin yetişmesi, Mezopotamya veya Irak topraklarında Türkmencenin - Türkçenin- ulaştığı seviyeyi göstermesi bakımından önemli bir kültür hadisesi olarak kabul görülmektedir. Şiir ustası Fuzûlî'nin sahada ortaya çıkması bölgedeki Türkmen kültür tarihinin yanı sıra genel Türk Edebiyatı açısından da başlıca önemli bir dönüm noktası sayılmaktadır (TDTEA, 1993: 1-2).

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Mezopotamya veya Irak Türkmen edebiyatçıları bir taraftan eski geleneğe bağlı eser vermeye devam ederken, diğer taraftan da Anadolu bölgesinde alevlenen çeşitli yeni edebî cereyanları takip etmeyi de ihmal etmemişlerdir. Bu durum Irak devleti sınırları içinde yaşayan Mezopotamya veya Irak Türkmen ediplerinin edebî konulara bakış tarzı itibariyle iki ana gruba ayrılmalarına neden olmuştur (Akar, Deniz & Bilecek, 1994: 190).

Birinci grup; Divan Edebiyatı'na bağlı kalarak ve Fuzûlî'nin izinden giderek şiir yazar şairlerdir. Bunlar da: Seyit Örfî, Şeyh Abdurrahman Talabânî, Şeyh Fâiz Talabânî (Hamad, 2015), Şeyh Rıza Talabânî (Mohameed, 2013), Mehmed Emin Feyzî Bey (Totonji, 2020), Hacı Abdullah Safî, Hicri Dede, Osman Mazlum gibi isimlerdir. İkinci grup şairler ise Anadolu bölgesinin yeni edebî eserlerini izleyen, bilhassa geleneksel şiirde

yenilik yaratan, hece veya serbest vezin yoluyla sanat yapan şairlerdir. Bu şairler arasında: Nazım Refik Koçak, İbrahim Neftçi, Es'at Naip (Begzade, 2018), Abdülhalik Bayatlı, Reşit Akif Hürmüzlü, Bahattin Salihî, Koyalı Tevfik Celâl Orhan¹ gibi şairlerdir (Zülfikar, 1996: 731-737). Mezopotamya veya Irak Türkmen şiirinin her iki grubu benimseyenlerinden, göze çarpan en büyük ortak hususlarından biri de Türkmen veya Türk kökenli olmayan birçok şair ve yazarın da Türkmençe -Osmanlı Türkçesi- nazım veya çeşitli nesir ürünler kaleme almalarıdır.

Türkmen şiir hareketinin usta temsilcilerinden biri olan Es'at Naip'in Mezopotamya veya Irak Türkmen Edebiyatı'na dair görüşü, farklılığı ortaya koyma bakımından önemlidir:

Ben özel olarak bir Türkmen Edebiyatı var mı bilemiyorum. Bizdeki edebiyat Türk Edebiyatı'dır. Türkmen Edebiyatı demek; halk şiiri demektir. Bunun en güzel, en orijinal örneği kendisine paha biçilmeyen ölmez hoyratlarımızdır. Yeni Türkçe Edebiyatı'mız ise günden güne gelişmektedir. Birçok üstatlarımız bu alanda büyük başarılar göstermektedirler (Naip, 1973: 26).

Çağdaş Mezopotamya veya Irak Türkmen şairlerinin birçoğu Türkiye Cumhuriyeti'ndeki yeni şiir akımlarını takip etmekte, bu akım veya toplulukların eserlerini okumakta ve onlardan etkilenmektedir. Bu çağdaş şiir hareketinin içinde kendisine mahsus bir yeri olan, hece ve serbest ölçüleri kullanan şairlerden biri olarak da Koyalı Tevfik Celâl Orhan adı öne çıkmaktadır.

Şu an Erbil vilayetine bağlı Koya² veya Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ismiyle Köysancak ilçe merkezinde 1905 yılında dünyaya gözlerini açan Koyalı Tevfik'in babası devletin resmî memurlarından biri olan Celâl Beyefendi'dir. (Terzibaşı, 2013: 269) Validesi ise dönemin Erbil ilinin tanınan ilim ve irfan adamlarından biri Küçük Molla Efendi'nin kızıdır (Saatçi, 1999: 45).

Şair ve öykücü Koyalı Tevfik, başlangıç tahsili denebilecek aile terbiyesini babaanne ocağında aldıktan sonra ilkokulu Erbil vilayetinde başarıyla bitirmiş ve orta öğrenimini tamamlaması için Kerkük ilinde bulunan İلميye Ortaokulu'na girmiştir. Daha sonra liseye başlayan şair, hayat şartlarının zorluğundan dolayı tahsilini yarıda bırakmış ve 1924 yılından itibaren kendini tamamen çalışma hayatına vermiştir. Koyalı Tevfik, 1935 yılında Kerkük'ün Genel Belediye Dairesi'nde bir memuriyete resmî olarak tayin olmuş ve daha sonra vilayetin Genel Sağlık Müdürlüğü'nde gözetmen unvanıyla devlette emekliğe ayrılana kadar görevini sürdürmüştür (Terzibaşı, 2013: 269).

26 Ağustos 1981 yılında Koyalı Tevfik Celâl Orhan, meslektaşları ve sevenlerini geride bırakarak yaşama veda etmiştir. Şiir ustası Koyalı Tevfik,

¹ Şair Orhan lakabından başka 01 Şubat 1962'de *Kardeşlik* dergisinde yayınlanan *Hancı ile Hasbihâl* şiirine Ranâ Kalender Beyatlı takma adı kullanmıştır. bk. (Terzibaşı, 2013).

² Bugün Koya ilçesinde kurulan Koya Üniversitesi'nin sayısıyla önemli bilgi ve araştırma bölgelerden biridir.

76 yaşında Kerkük vilayetinde gözlerini yumduğunda arkasında okuyucu, dinleyici, takipçi ve sevdalılarına herhangi basılı bir kitap bırakmamıştır (Benderoğlu, 1989: 164).

Günlük yaşam mücadelesinden dolayı Kerkük vilayetine gelmesiyle çağdaş şair Koyalı Tefvik Celâl Orhan; memleket şiirine yönelen bir edebî anlayış tarzında yazmaya başlamış ve hatta geldiği bu yeni şehirde kendine büyük fırsatların kapısının açıldığını da görmüştür (Terzibaşı, 2013: 270). Kerkük vilayeti ise köklü kültürel mirası ile birçok halkı, dili ve dinî inancı bir arada yaşattığından dolayı, Mezopotamya veya Irak'ın sosyal-toplumsal yapısının küçük bir minyatürünü oluşturmaktadır (Jabbari, 2020: 848). Şair ve öykücü Koyalı Tefvik; diğer klasik ve çağdaş erbapları gibi Fuzûlî'ye hayran olmasına, divan şiirinin tekniğine inceden inceye hâkim olmasına ve aruzla şiir yazma yeteneğine sahip olmasına rağmen; bu tarz şiir yazmayı çoğunlukla benimsememiştir (Terzibaşı, 2013: 270).

Şair aruz vezninden daha çok, heceye yönelen ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki birinci hece³ şiir kuşağının temsilci şairlerinden olan Orhan Seyfi Orhon ve Faruk Nafiz Çamlıbel'in şiir anlayış tarzlarını benimsemiş ve onların ürünlerinden derinden etkilenmiştir. Şair bu etkiyi şiirlerine de yansıtmıştır (Çamurcu, 2008: 9).

Koyalı Tefvik Celâl Orhan yazdığı nazım ve çeşitli nesirlerini; o dönemde Kerkük vilayetinde çıkmakta olan *İleri* adlı gazetede yayımlamıştır. 4 Mayıs 1935 tarihli nüshada çıkan "*Eski Yavuklu*" başlıklı öyküsüyle süreli basım yayın âlemine fiili olarak girmiştir (Terzibaşı, 2013: 270). Akabinde yazdığı diğer edebî ürünleri; *Kerkük*, *Afak* ve *Beşir* gibi gazetelerin ve *Kardeşlik* isimli derginin sayfalarında tefrika edebilmiştir (Kerküklü, 2018: 219). Ayrıca bazı şiir ve öykülerini Türkiye Cumhuriyeti'nde çıkan *Fuzûlî* adlı fikir ve edebiyat dergisinde Tefvik Celâl imzasını kullanarak yayımlamıştır (Celâl, 1959: 13).

Nazım ve nesir türündeki edebî ürünlerini dönemin çeşitli süreli yayınlarında tefrika eden Koyalı Tefvik Celâl Orhan bazen gerçek adını gizlemek amacıyla Ranâ Kalender Bayatlı takma adını kullanmıştır. Resmî işlemleri dışında seçtiği bu müstear edebî ismi 1 Şubat 1962 tarihinde Bağdat federal başkentinde çıkmakta olan *Kardeşlik* isimli dergide yayınlanan "*Hancı ile Hasbihâl*" başlıklı şiirinde kullanmıştır (Terzibaşı, 2013: 272). Çağdaş Mezopotamya veya Irak Türkmen Edebiyatı'na katkı sunan şair Koyalı Tefvik Celâl Orhan için akademisyen Fazıl Mehdi Bayat'ın şu tespiti önemlidir:

Şiirlerini sade bir dille yazmayı seven Tefvik Celâl Orhan, şair Orhan Seyfi Orhon'un şiirlerinin etkisi altında kalmıştır. Keder ve kötümser şiirleriyle şöhret kazandığı için, yazarımız Vahit el-Din Beha el-Din ona Türkmen modern şiiri sazının yaralı teli adını vermiştir (Benderoğlu, 1989: 164).

³ Birinci Hece Kuşağı ya da Beş Hececiler kastedilmiştir. Temsilcileri; Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy ve Faruk Nafiz Çamlıbel'dir.

Zengin ve güçlü edebî bir dile sahip olan Koyalı Tevfik Celâl Orhan, Çağdaş Mezopotamya veya Irak Türkmen şiirinde ilk defa kendine has üslubuyla on dördü hece ölçüsünü kullanarak çeşitli manzumeler kaleme almıştır. Böylece kendi başına bile bir grup veya hareket oluşturduğu farklı süreli yayınlarda tefrika edilen şiirlerinden açıkça fark edilebilir.

Çağdaş Mezopotamya veya Irak Türkmen şiirine yeni pencereler açan şair Koyalı Tevfik Celâl Orhan'ın şiirini değerlendiren dönemin Kerkük polis albaylarından biri olan akademisyen Dr. Muhammet Merdan şunları ifade eder:

Ozanın yaşamında doğa önemli rol oynamıştır, çünkü doğa yoksul kimseler için bir konut diye yer alır... Bu konut ozanın hep çile, işkence, bezgin ve diğer aksak duygularını kapsamaktadır (Merdan, 1987: 5).

Şair en derin anlamlı duygularını kâğıda dökerek Çağdaş Mezopotamya veya Irak Türkmen şiiri içinde kendine özgü yeni bir akım yaratmıştır. Bilhassa Koyalı Tevfik Celâl Orhan'ın yazdığı şiirler kendine özgü bir dil ve üslup anlayışına sahiptir.

Koyalı Tevfik Celâl Orhan şiiriyle ortaya koyduğu yeniliği kendinden önceki birçok usta şairin ürünlerini benimsemekten ziyade kendisi yaratmıştır. Irak Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Kerkük vilayetinde çıkan *Beşir* adlı gazetede yayınlanan "Eyvallah!" başlıklı şiiri, bu bakımdan incelemeye değer bir örnektir:

*EYVALLAH!*⁴

Meğer ne bedbahtmışım.. Kendime acıyordum!

Baş sokacak bir evim yoktur, ama ne keder?

Koşulardan, renklerden dolan çöl bize yeter

Titreyen bir bacakla gezebilsek sahrayı,

İstemem, sizin olsun hükümdarlar sarayı.

Biz şuşamış şolurken bir parça ılık şuya

Şampanya patlatın siz, bakmayın gürültüye!

Bütün inceliğiyle şu hayat kılsın size;

Gözden içe işleyen damlalar yeter bize.

Sizin olsun şu dünya: Eğlenin, için, yiye

Görünürken yol bize "Uğurlar olsun" deyin..

İnceleme

1. Zihniyet

Herhangi bir dönemde sosyal, siyasî, idarî, askerî, dinî vs. güçlerin, sivil toplum örgütlerinin, öğretim etkinliklerinin birlikte oluşturdukları ortam ve bunların hiçbirine indirgenemeyen duygu, anlayış ve zevk bütününe zihniyet denmektedir (Alptekin, 2012: 194). Çok yönlü şair ve

⁴ Bu şiir, Faruk Nazif Çamlıbel'in meşhur "Sanat" şiirine manzum şerh sayılabilir.

öykücü Koyalı Tefvik Celâl Orhan'a ait “*Eyvallah!*” başlıklı şiiri Latin alfabesine aktararak yukarıda verilmiştir. Şairin “*Eyvallah!*” şiiri Koyalı Tefvik'in⁵ yaşadığı dönemin zaman mekân ve olaylarıyla ilintili olarak şairin dış dünya ile ilgili iç görüşünü yansıtmaktadır. Başka bir ifadeyle şair dış dünyayı iç dünyasıyla harmanlamakta ve kendisiyle dertleşmektedir.

“*Eyvallah!*” şiirinin bütün mısraları şatafatı, yokluğu ve acıyı karşılaştırarak betimlemektedir. Şair toplumun sosyal ve ekonomik açıdan üst ve alt tabakalarının yaşam tarzlarını şiir vasıtasıyla karşılaştırmaktadır. Böylelikle Koyalı Tefvik yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasî yaşamının zor şartlarını şiir diline yansıtmıştır. Bilhassa yaşadığı toplumun maruz kaldığı sosyal adaletsizlik şairin ruhunda sosyal bir duygu ve taşlamaya dönüşerek estetik bir üslupla seçilen kelimeler aracılığıyla şiire dönüşmüştür.

“*Eyvallah!*” başlıklı şiirinin merkezinde “*Siz*” ve “*Biz*” vardır. Böylece bütün şiir birimlerinde başından sonuna kadar “*Siz*” ve “*Biz*”i karşı karşıya getirmektedir. Yani şair mısralarda, kendisini sıradan insanlarla özdeşleştirerek “*Biz*” olmakta ve günlük hayat mücadelesinin zorluğunu omuzlamaktadır. Diğer taraftan üst tabakayı temsil eden yöneticileri “*Siz*” diyerek karşıya oturtmakta ve şaşaalı yaşamlarını eleştirmektedir. Bununla beraber Koyalı Tefvik Celâl Orhan'ın “*Eyvallah!*” adlı şiirinin yazılışı ve anlamı zihni olarak değil, hissî bir tonla kâğıda döküldüğü söylenebilir.

2. Yapı

Fransız filozof Derrida *Şiir Nedir?* adlı eserinde şiiri “*kirpiye*” benzetir (Derrida, 2002: 9). Fecri Ati şiir topluluğu veya akımının önde gelen mensuplarından olan Alûsizâde Ahmet Haşim'e göre ise şiir: “*duyarlılık, sessiz bir şarkı*”dır (Jabbari, 2019: 14). Bu tanımlamalara rağmen şiiri eksiksiz bir şekilde tarif etmek henüz mümkün olmamıştır (Aça ve diğerleri, 2012: 116). Şiirin yapı bakımından kendine tabii birimlerin ses ve anlam kaynaşmasından oluşan parçalar olduğunu söylenmektedir (Aktaş, 2017: 40). Yapı bakımından “*Eyvallah!*” adlı şiiri, öyküleme ve taşlama anlatım yöntemiyle yazılmış olup metin on iki mısra ve on dördü hece ölçüsünden oluşmaktadır. Şiir birimleri çok saf, sade bir dille yazıldığı için anlamında ve kafiyelerinde herhangi bir zorlama göze çarpmamaktadır. “*Eyvallah!*” başlıklı şiirin bütün uyak ve redifleri birimlerin sonundadır. Akabinde şiirin son mısraları eşit olarak altı kapalı ve altı açık hece arasında bölünmektedir. Manzumenin her iki birimi ses ve anlam bakımından birbirlerini tamamladığı için şiir parçasının yapı ve düzen bütünlüğü sağlanmıştır.

⁵ Koyalı Tefvik Celâl Orhan dergi ve gazetelerde tespit ettiğimiz: “*Alın Yazısı, Ash'm, Ay, Çal, Çektiklerim, Dede Hicri'nin Ulvi Ruhuna, Dilekçe, Eyvallah!, Gönüm, Hancının Cevabı, Kaderden Şikâyetim, Kardeşim Esaat Naib'e, Kerkük Şehri, Mağrur Güzel, Maziye Yâd Ederken, Nâzım Refik'in Yüksek Rûhuna, Olan Oldu Bizlere, Sahirem, Unuttun mu Vefâsız, Usanç Dakikaları, Yeşil Gözler*” adlı tefrika şiirleri de bulunmaktadır.

"Eyvallah!" isimli şiirin ilk birimi: "Ömrümün defterlerinde yapraklar açıyordum" mısraı, geriye kalan diğer bütün birimlerle bağıni kesmemektedir. Koyalı Tevfik Celâl Orhan, ömrünü cansız bir varlığa (kitaba) benzetmiş ve bu vasıtayla şiire kişisel öyküsünü de dâhil etmektedir. Koyalı Tevfik, şiirinde milletten örnek olarak seçilen bir kişinin çetin günlük yaşam mücadelesini şiir aracılığıyla dile getirmektedir. Mesela; birinci ve ikinci mısraların sonunda şair "Açıyordum" sözcüğü ile ayrı bir ses kuruluşunda "Acıyordum" sözcüğünü uyak yapma vasıtasıyla etkili ve çarpıcı bir durum yaratmaktadır. Ayrıca şair Koyalı Tevfik'in metinlerarası yöntemin eklemeye tekniğinden yararlanarak "Eyvallah!" başlıklı şiirinin son birimini; *Beş Hececi* şair temsilcilerinden biri olan Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Sanat" adlı şiirinin son mısraını: "Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz" biriminden sadece "Uğurlar olsun" parçasını tırnak içine alarak kendi şiirinin son birimine eklediği fark edilmektedir.

Şiiri diğer edebî metinlerden ayıran en önemli özelliklerden biri de âhenktir. Âhenk, şiirin sözleri, kelimeleri, birimleri ve mısra öbekleriyle bir bütün halinde, ideal anlamda kendi iç uyumunu kurarak meydana getirdiği güzel, hoş tını ve sestir (Daşcıoğlu ve diğerleri, 2011: 173). "Eyvallah!" adlı şiir on iki birimlerin kalıbı yedi + yedi = on dördünlü heceli ölçüsüyle yazıldığı için duraklarına uygun ses vurgularını sağlamaktadır. Bütün kafiye ve redifleri mısraların sonunda olduğu için şiir ahenk hoşluğunu ve güzelliğini güçlendirmektedir. Şiirin mısralarına diğer ünlü ve ünsüzlerden daha çok hâkim olan düz ve geniş, kalın ve ince "A - E" ünlüleridir. Şiir metnine on dört heceli ölçüsünün sağladığı ritimden ziyade ses benzerlikleri, mısralar arasında tekrarlanan "Bir, biz, olsun, yeter, şu, sizin" sözcükleri, okuyucu ve dinleyicinin kulağına hoş gelen kullanımları ve mısra sonlarındaki ses benzerlikleri anlatımın zenginlik kazanmasına hizmet etmektedir. Buna ek olarak şiir düz kafiye sahiptir ve "aa-bb-cc-dd-ee-ff" şeklinde sıralanmaktadır.

3. Tema

Tema, tem, izlek, ana düşünce, ileti vb. bir yapıt ya da yaratının anlamca sürdürdüğü ve eserde bütünlüklü olarak işlenen temel yönelimlere verilen isimdir (Kurt, 2012: 210). "Eyvallah!" başlıklı şiir Irak devletinin krallık rejiminden cumhuriyet sistemine geçilen ilk yıllarda Koyalı Tevfik Celâl Orhan tarafından yazılmıştır. Şiir parçası tek bir imge etrafında oluşmaktadır. Bu da kişileştirme "Teşhis" ile gerçekleştiren imge üzerine kaleme alınmıştır. Koyalı Tevfik yaşamın zor şartları karşısında çektiklerini kişileştirmiş ve sosyal yaşamdaki zıtlıkları yöneticilerle mukayese şeklinde dile getirmektedir.

Şair etkilendiği kişisel duygulanmalarını karşılaştırmayla ifade etmeye çalışırken; yaşadığı toplumdaki üzüntü, yoksulluk, hasret ve yöneticilerin şaşaalı hayatlarını işleyerek o dönemin konularını gündeme getirmektedir. Şiir birimleri arasındaki anlamsal ilişki toplum ile yöneticiler arasındaki büyük sosyal hayat farklılıkları ve problemlerdir. Şiirde de ilk

birimde açıklama yapılır ve takip eden birimde cevabı verilir veya değerlendirilmesi yapılır.

Şiirin "*Eyvallah!*" başlığını taşıması da şiirin teması ile ilgilidir. Eyvallah sözcüğü ile tanrı kavramını felsefi ve dinî boyutu ilgilendiren konulardan biri olarak ele almıştır. Şair bu terimi şiirinde iki farklı anlamsal çerçevede kullanmıştır. Buna göre Koyalı Tefik Celâl Orhan'ın terime sığınma ihtiyacı, ümit besleme ve sıkıntılardan kurtaracak bir güç arayışında olduğu söylenebilir. Diğer anlamıyla yorumlandığında ise Eyvallah sözcüğü ile şair toplumdaki sosyal adaletsizliklere maruz kalanların bütün zorluklara rağmen Allah'ı şükretmekte ve yöneticilerin kötü muamelelerini ona havale ettiğini göstermek istediği anlaşılabilir. Böylece şiirin birim temaları "*Eyvallah!*" adlı şiirin başlığıyla sıkça bağlıdır.

Şair ilk biriminde konuyu ortaya koymuştur. "*Ömrümün defterinden yapraklar açıyordum,*" ile başlayan ilk birimde şair ömrünün kayıt sayfalarından birini açar. Bu ilk kayıt defterinin cevabı ikinci mısraında: "*Meğer ne bedbahtmışım. Kendime açıyordum!*" şeklinde verilmiştir. Şair sosyal adaletsizliğin ve zor şartlarda çektiği acılarını açıklar. Bu şekilde şair bize ömür mücadelesini anlatmak istediğini bildirir.

"*Baş sokacak bir evim yoktur, ama ne keder?*" ile başlayan üçüncü birimde, Koyalı Tefik Celâl Orhan yaşadığı toplumda herhangi bir meskene sahip olmadığını dile getirir. Bu yokluğuna rağmen dördüncü mısraında: "*Çokulardan, renklerden dolan çöl bize yeter*" diyerek yaşamda kendine kalan sahraları yeterli görür.

Beşinci birimde: "*Titreyen bir bacakla gezebilsek sahrayı,*" çölleri gezmek için titreyen bir bacağın yeterli olduğunu dile getirir. Şair kâfi gördüğü bu yaşamı: "*İstemem, sizin olsun hükümdarlar sarayı.*" diyerek savunur. Bu altıncı birimde kendi yaşamını hükümdarların şaşaalı saray yaşamlarıyla değiştirmeyeceğini vurgular.

Şaire göre zavallı toplum o kadar mahrumiyetlere maruz kalmıştır ki tek temennileri bir ılık su içmektir. Ilık suya olan hasreti yedinci birimde şöyle anlatır: "*Biz şuşamış şolurken bir parça ılık şuya*". Bir yudum su hasretini sekizinci birimde: "*Şampanya patlatın siz, bakmayın gürültüye!*" diyerek yöneticilerin şaşaalı içecek gürültüleriyle karşılaştırır. Böylece şairin bu iki mısra da toplumun fakirliğini ve yöneticilerin müsrif yaşamlarını karşılaştırdığı açıkça görülmektedir.

Dokuzuncu birimde fani hayatın bütün incelikleri yöneticilere bırakmasına da şöyle sitem etmektedir: "*Bütün inceliğiyle şu hayat kılsın size;*" Bu bırakmanın karşılığı olarak onuncu mısra da: "*Gözden içe işleyen damlalar yeter bize.*" Diyerek yaşam zorluklarına karşın gözlerden akan hakiki damlaları yeterli ve değerli görür.

"*Sizin olsun şu dünya: Eğlenin, için, yiyin*" on birinci birimiyle şair hayatın bütün ince güzelliklerinden veda eder ve uğurlanmaya hazırlanır. Bu istekli uğurun karşılığında geçecekleri güzergahlarda kendilerine sadece: "*Görünürken yol bize 'Uğurlar olsun' deyin..*" denilmesini yeterli ister.

Görüldüğü gibi şiirin bütün birim ve sözcükleri birbirleriyle sıkça bağlıdır. Aralarındaki bu organik bağının en kısa ve kesin ifadesi ana temasıdır. Şiir iki ana tema üzerine kurgulanmış, bunlarda toplumdaki sosyal adaletsizlik ve yöneticilerin şaşaalı yaşamlarıdır. Bu karşılaştırmayla şiirini birinci biriminde bir soru sorar veya durumu açıklanır. Akabinde ikinci mısraında cevabı veya izahı verilir. “*Eyvallah!*” başlıklı şiirinin ilk mısraından sonuna kadar keder, toplumdaki sosyal adaletsizlik ve şaşaalı yöneticilerden bahseder. Böylece şiirin bütün birimlerini birleştirildiği zaman Koyalı Tefvik Celâl Orhan’ın ne kadar dezavantajlı bir bölgede yaşadığı fark edilebilir.

4. Dil

Bir iletişim ve anlatma aracı olan dil; sadece insanı anlatmakla kalmaz, insanla beraber toplumdaki canlı-cansız varlıkları da anlatır. Böylece dil, her şiirin ana birimlerin malzemesi olmaktadır. “*Eyvallah!*” başlıklı şiir, kendine özgü gerçekçi bir dille kâğıda alınmıştır. Bu dil gerçeklikten destek alarak Koyalı Tefvik’in şiirinde yaşam mücadelesini farklı düzeylerde ve farklı açılardan ele alıp anlatmaya yardımcı olmaktadır. “*Eyvallah!*” şiiri; Mezopotamya veya Irak Türkmençe Türkçesinin -Osmanlı Türkçesi- standart dilbilgisi ve yazım kılavuzunun kurallarına uygundur. Bu da şairin Osmanlı Türkçesi’ne ne kadar bağlı ve hâkim olduğunu göstermektedir.

Tefrika edilen şiirde hiçbir şekilde dil sapmalarına yer verilmemiştir. Şiirde kullanılan dil günlük yaşam konuşmasından ayrılmadığı için son derece sade ve anlaşılırdır. Şiir birimlerindeki sözcüklerde herhangi bir müphemlik; kafiye ve rediflerinde ise herhangi zorlama bulunmamaktadır. Bu sebeple okuyucu şiiri anlamakta hiçbir zorluk çekmemektedir. Bu da şiirin birimleri ve ölçüsü arasında sağlıklı bir söz uyumunun bulunduğunu göstermektedir.

Şiir dizelerindeki uyaklar, fiil fiille “*Acıyordum- Acıyordum*”, isim isimle “*Şahrayı- Sarayı*” ve zamir zamirle “*Size- Bize*” ilişkili şekilde gerçekleştiğinden şiirin bütün redifi mısraların sonundadır. Benzetmelerle şair toplumun günlük çetin geçimini ve yöneticilerin abartılı süslü yaşamlarını kişileştirme yoluyla cansız varlıklarla dile getirmektedir. Bu karşılaştırma vasıtasıyla şair, iki ayrı zıt tipin yapıp ettiklerini, duygu ve düşüncelerini hem betimlemekte hem de incelemektedir.

Şairin üslubunu doğrudan doğruya şairin dünya görüşü, hayat, zaman, varlığa ve olaylara bir tarz bakış açısı ve ihsası yani çoğunlukla duyma biçimi yönlendirir. “*Eyvallah!*” şiirinin birimleri belirgin biçimde betimleme ve tahlilî üslupla kaleme alınmıştır. Şiir pürüzsüz, sade ve saf bir üslupla yazılmış, mısraların büyük çoğunluğu oldukça yalın, anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Koyalı Tefvik Celâl Orhan diğer meslektaşları gibi yaşadığı dönemin zor şartları altında yaşamasına rağmen “*Eyvallah!*” başlıklı şiirinde argo ve küfür terimlerine hiçbir şekilde başvurmamıştır.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları dışında kalmasına rağmen Yeni Türk Edebiyatı'nın şairlik anlayışına yönünü çevirenlerinden biri olan Koyalı Tevfik Celâl Orhan, hece ölçüsünün birinci kuşağına hayran olmuştur. Özellikle onların arasında yer alan Orhan Seyfi Orhon'un şiirlerinden derinden etkilenmiştir. Böylece şairlik ve edebî şahsiyeti bakımından Orhan Seyfi Orhon'un etkisindedir. Öyle ki onun adına şiir yazdığı kaynaklardan takip edilebilmektedir.

Irak devletinin krallıktan cumhuriyet sistemine geçişinin ilk yıllarında “*Eyvallah!*” adlı şiirini yazan Koyalı Tevfik'in döneminde devlet işlerinde ve okullarda geçerli olan tek resmî dil Arapçadır. Şair, hayat zorluklarından dolayı eğitimini yarıda bırakmasına ve eğitim-öğretim tahsilini Türkmençe veya Türkçe olarak hiç almamasına rağmen dile hâkimdir. Koyalı Tevfik, yaşadığı bölgede halkın çektiği ıstırap, yoksulluk, açlık, karanlık vb. durumları şiirlerinin ana malzemesi olarak seçmiştir.

“*Eyvallah!*” başlıklı şiiri; bir iç konuşma olarak halkın çektiği çeşitli zorlukları okuyucuya aktarmaktadır. Bu zorluklar ülke siyasî sisteminin krallıktan cumhuriyete geçme kaosu, konaksız kalması, ılık suya hasret kalması gibi yaşamın en temel ihtiyaçlarından mahrum kalmasıdır. Şiirin bütün birimleri “*Siz*” ve “*Biz*” gibi birbirine zıt iki tipin varlık değerinin mukayesesinden oluşmaktadır. Buna ek olarak şiir yakından incelendiğinde mısralarında, toplumun sosyal hayatı ve yöneticilerinin şaşaalı yaşamları arasındaki karşılaştırmalar görülebilir. “*Eyvallah!*” isimli şiir de şairin yazdığı diğer edebî ürünler gibi anlaşılır akıcı dile sahiptir. Ayrıca çok derin bir duygu ve düşünceye bağlı olması eserin en belirgin özelliklerinden biri sayılmaktadır.

Şiir on dördü hece ölçüsünden ziyade benzetme ve tekrarlanan “*bir, biz, olsun, yeter, şu, sizin*” terimlerinden dolayı anlam; ezber ve asonanslarla ahengi kuvvetlendirmektedir. Zengin düz kafiyeli “*Eyvallah!*” adlı şiirin bütün kafiye ve redifleri mısraların sonundadır. Şair ve öykücü Koyalı Tevfik Celâl Orhan; o dönemin yokluk ve baskı şartları altında Kerkük şehrinde yaşamasına rağmen öyküleme ve taşlama üslubuyla yazdığı “*Eyvallah!*” şiirinde argo, küfür veya toplumda ayıp olan herhangi bir kelimeyi kullanmamıştır.

KAYNAKÇA

- (1993). *Türkiye dışındaki Türk edebiyatları antolojisi*. 6. Cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Aça, M. - Gökalp, H. - Kocakaplan, İ. (2012). *Başlangıçtan günümüze Türk edebiyatında tür ve şekil bilgisi*. 3. b., İstanbul: Kesit.
- Akar, M. - Deniz, S. - Bilecek, F. (1994). *Türk dünyası çağdaş edebiyatı*. 2. b., İstanbul: Yesevî.
- Akkoyunlu, Z. - Saatçi, S. (1991). *Irak Musır şâirleri antolojisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Aktaş, Ş. (2013). *Şiir tahlili (teori ve uygulama)*. Ankara: Kurgan Edebiyat.

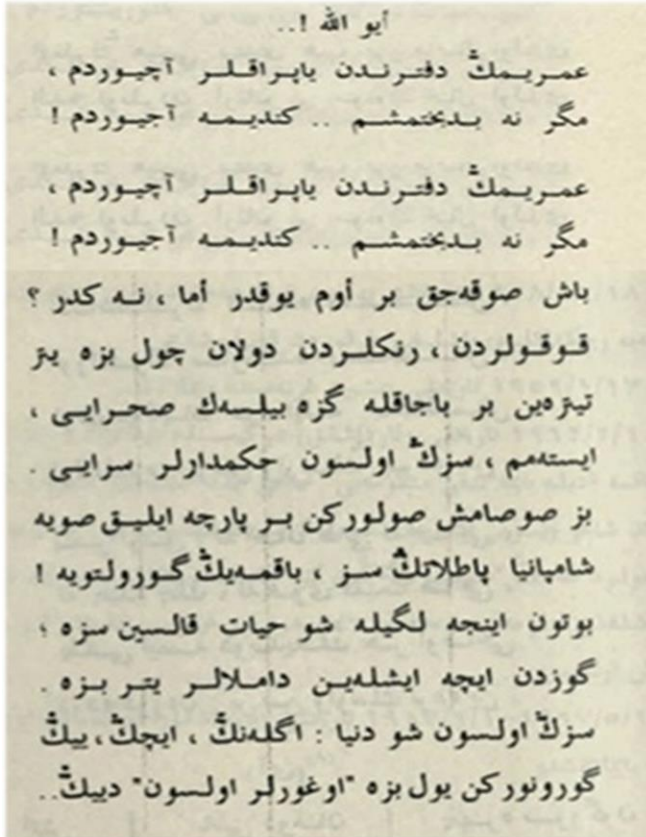
- Aktaş, Ş. (2017). *Anlatma esasına bağlı edebî metinlerin tahlili (teori ve uygulama)*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Alptekin, A. H. vd. (2012). *Dil ve anlatım 12. sınıf (ders kitabı)*. 5. b., Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Benderoğlu, A. (1977). *Irak Türkmen dili*. (Akt.: Rawyar Jabbari) Bağdat: Tanıtma Bakanlığı.
- Benderoğlu, A. (1989). *Irak Türkmen edebiyatı tarihine bir bakış I*. (Akt.: Rawyar Jabbari), 1. Cilt, Bağdat: Kültür ve Tanıtma Bakanlığı Türkmen Kültür Müdürlüğü.
- Celâl, T. (1957). Unuttun mu vefasız?. *Fuzûlî*, S. 1, İstanbul.
- Çamurcu, S. (2008). *Tevfik Celâl Orhan*. (Akt. Rawyar Jabbari), Kerkük: Türkmen Dili.
- Daşcıoğlu, Y. - Dayanç, M. - Çetin, N. (2011). *Yeni Türk edebiyatına giriş*. 4. b., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Derrida, J. (2002). *Şiir nedir?*, (Çev.: Ahmet Sarı-M. Abdullah Arslan), İstanbul: Babil.
- Hamad, K. O. (2015). *Abdulkâdir Talebânî'nin (Fâiz) Türkçe şiirleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Jabbari, R. (2019). Ahmet Haşim Zü el-Cüzûr el-Bağdadiye. *Nâsiyet el-İbdâ*, 2, Mısır: el-Müviz el-Arabî.
- Jabbari, R. (2020). Kahtân Hürmüzlü'nün Burası Kerkük adlı otograf piyesi üzerine bir inceleme. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13 (30), 848-859.
- Kerküklü, S. (2018) *Mevsûatu A'lâm el-Türkmân I*. (Çev.: Rawyar Jabbari), Bağdat: Kültür Bakanlığı.
- Kurt, A. vd. (2012). *Türk edebiyatı 12. sınıf ders kitabı*. 5. b., Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Marufoğlu, S. (1998). *Osmanlı döneminde Kuzey Irak 1831-1914*. İstanbul: Eren.
- Merdan, M. (1987). Tevfik Celâl Orhan'ın şiir deneği. (Akt.: Rawyar Jabbari), *Yurt*, S. 870, Bağdat.
- Mohameed, J. Q. (2013). *Şeyh Rızâ Talebânî'nin Türkçe şiirleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Naip, E. (1973). *Çağdaş Türkmen şairleri*. (Akt.: Rawyar Jabbari) 1. Cilt, Bağdat: Kültür ve Tanıtma Bakanlığı Türkmen Kültür Genel Müdürlüğü.
- Orhan, T. (1959). Eyvallah!. (Akt.: Rawyar Jabbari), *Beşîr*, S. 17, Kerkük.
- Saatçi, S. (1999). Türkmen dağarcığından hatırladıklarımız. *Kardaşlık*, S. 3, İstanbul: Kerkük Vakfı.
- Sarikahya, K. (1988). *Çağdaş Türkmen şairleri*. (Akt.: Rawyar Jabbari) 1. Cilt, Bağdat: Kültür ve Tanıtma Bakanlığı Türkmen Kültür Genel Müdürlüğü.
- Terzibaşı, A. (2001). *Kerkük şairleri*. (Akt.: Rawyar Jabbari) 8. Cilt, Kerkük: Bilgisayar Basımevi.
- Terzibaşı, A. (2013). *Kerkük şairleri*, 3. kitap, İstanbul: Ötügen.
- Totonji, H. (2020). Mehmed Emin Feyzî Bey ve İlâve-i Şuâât üzerine. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7 (8), 181-190.
- Zade, K. B. (2018). *Kerküklü şair Esad Naib'in şiirleri üzerine dil incelemesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Zülfikar, H. (Mart 1996). Çağdaş Irak Türkmen şiiri ve şairleri. *Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri, Dil ve Edebiyat*, S. 531, Ankara: Türk Dili Kurumu.

EKLER

Ek-1: Koyalı Tefik Celâl Orhan

Ek-1: Osmanlı Türkçesi ile 13 Ocak 1959 Tarihinde *Beşir* Gazetesinin 17. Sayısında Tefrika Edilen "EYVALLAH!" Başlıklı Şiiri